

PALAMEDES A L'*ENEIDA*

PALAMEDES IN THE *AENEID*

Francesca MESTRE*

El personatge mític Palamedes, no present a la tradició homèrica, apareix a l'*Eneida* de Virgili, esmentat per Sinó quan intenta persuadir els troians, que cauen, inevitablement, en el parany. El personatge de Sinó, una espècie d'agent doble que, en definitiva, porta a terme la gran traïció que va causar la ruïna de Troia fingint que traïa els seus, presenta una interessant varietat de rols relacionats amb la tradició gorgiana de defensa de Palamedes, en la qual el fill de Naupli intenta lliurar-se de l'acusació de traïció als grecs per afavorir els troians.

Palabras clave: Palamedes, Sinó, traïció, *Eneida*, mite.

The mythical character of Palamedes, absent from the Homeric tradition, is retrieved by Virgil in his *Aeneid*, as he is referred to by Sinon when he aims to persuade Trojans, who inevitably fall into his trap. The character of Sinon, a sort of double agent, who, after all, accomplishes the great betrayal that ruined Troy pretending he was betraying his own fellows, presents an interesting set of crossed-roles with the gorgianic tradition of Palamedes' defence, in which Palamedes strives to get rid of the accusation of betrayal against the Greeks in favour of the Trojans.

Keywords: Palamedes, Sinon, betrayal, *Aeneid*, myth.

* Facultat de Filologia. Universitat de Barcelona.

Correspondencia: Universitat de Barcelona. Facultat de Filologia. Gran Via de les Corts Catalanes, 585. 08007 Barcelona. España.

e-mail: fmestre@ub.edu

L'heroi Palamedes, fill de Naupli, és conegut per la tradició mítica grega sobretot pel fet de ser el *heures*, el descobridor, d'una sèrie de beneficis crucials per a la humanitat, privilegi que comparteix amb altres personatges mítics del relleu com Cadme, Prometeu i Museu: l'alfabet, els números, mesures, pesos i balances, la distribució del temps en mesos a partir de l'observació dels astres, el jocs de dames i dels cubs, el llançament de disc...

Sembla mentida que un heroi a qui s'atribueixen avenços d'una tan gran importància no hagi gaudit de més renom; cal afegir a aquest requitzell d'invents remarcables el fet que, com els més grans, també va ser deixeble de Quiró, i, aparentment, també va participar a la guerra de Troia, juntament amb els herois aqueus més paradigmàtics del cicle troià. Tenint en compte tot això, encara resulta més frapant que no comparteixi, al llarg de la tradició, la mateixa fama d'altres com Aquil·les, Agamèmnon, o Àiax, o fins i tot Hèctor.

El problema rau en la circumstància que Palamedes no és esmentat en els poemes homèrics i, per tant, les informacions més antigues les obtenim d'altres poemes del cicle que se'ns han conservat molt fragmentàriament, entre ells els anomenats *Cants Cipris*, un resum dels quals podem llegir a la *Chrestomathia* de Procle (Procl. *Chr.* 118–121; cf. també Paus. 10.31).

La raó de l'omissió –i no oblit– d'Homer la trobem diversament explicada en autors més tardans, d'època romana la majoria –que estiren el fil de les dades antigues no homèriques– i és, substancialment, la següent: Homer va haver de triar entre Odisseu i Palamedes i, com bé sabem, va triar el primer no només per donar-li un paper destacat entre els cabdills de la *Iliada* sinó també, sobretot, per fer-lo el protagonista absolut de l'*Odissea*; cap d'aquests papers tan heroics hauria pogut ser atribuït a Odisseu si també era –com va ser– l'impulsor i l'autor de l'execució tremendament injusta de Palamedes, a qui no perdonava que l'hagués descobert mirant d'escapolir-se d'anar a la guerra i l'hi tenia jurada des d'aleshores (l'anècdota és narrada a diversos autors, cf. Luc. *Dom.* 30; Hyg. *fab.* 95; Apollod. *Epit.* 3.7; Cic. *off.* 3.97–98, etc.).

Fins aquí res d'estrany: aquests són els avatars dels mites. La mitologia grega s'ofereix a l'usuari com un gran contenidor; de tots els seus aspectes, siguin narracions senceres, anècdotes, detalls, relacions familiars o d'altra mena, fets concrets i els seus protagonistes, hom n'agafa allò que li convé segons allò que vulgui tractar i la funció que hi hagi de tenir la referència mítica; per tant hom pot utilitzar-ne uns i deixar de banda altres, o fins i tot afegir-hi peces noves, i així aquell contenidor es va enriquint o aprimant amb el pas del temps, en funció de les versions donades. Això fa que alguns aspectes triomfin més que d'altres, i s'imposin com a "oficials", deixant els altres com a marginals, menys importants, més oblidats. En aquest esdevenir del mite la noció d'autoritat és fonamental i indispensable per entendre'n l'evolució.

L'autoritat s'estableix a partir dels cànons; en el cas de la literatura grega són els alexandrins els que fixen els cànons i sobre ells recau la responsabilitat del que –i el com–, d'ells en endavant i fins a nosaltres, ha sobreviscut i s'ha mantingut central en la cultura occidental. Per tant, pel que fa al mite concretament som tots una mica captius de l'establiment dels cànons, perquè aquests cànons són autoritat.

Fins i tot abans dels cànons alexandrins, la gran autoritat en el món grec era Homer, que és fixat per escrit al s. V aC i, en conseqüència, ja esdevé versió única –una versió única que els alexandrins acabaran de polir i fixar per sempre.

Palamedes i molt del que es refereix a aquest heroi està afectat per l'autoritat d'Homer, que decideix prescindir d'ell. Tampoc no té la sort de ser "salvat" pel cànon de la poesia tràgica: encara que sabem que els tres tràgics

Aquil·les i Àiax jugant al joc dels daus, que és, entre altres, una de les "invencions" de Palamedes. Ceràmica del s. V aC (Museum of Fine Arts, Boston).

canònics –potser altres també, però no els coneixem– van compondre tragèdies sobre Palamedes, precisament aquestes tragèdies no van entrar en el cànon, sens dubte pel conflicte d'interessos respecte a l'autoritat d'Homer.

En general, doncs, els mitògrafs antics, si transmeten alguna cosa sobre el fill de Naupli és sobretot el seu caràcter de *protos heurètes*, però sense cap èmfasi sobre l'altra línia del seu mite, que el relaciona amb Odisseu, i els herois aqueus, que el van executar.

L'època clàssica, no gensmenys, centrada primordialment en Atenes, és clàssica perquè fixa l'imaginari identitari dels grecs i, en aquest sentit, esdevé referent de la fixació posterior dels cànons. Ara bé, les novetats i turbulències polítiques d'aquell moment donen entrada, al mateix temps, a una gran obertura de pensament, laic, no mític. Un exemple molt clar, lligat al tema que m'ocupa ara, és que, cap a la darrera part del s. V aC, un sicilià anomenat Gòrgias s'instal·la a Atenes i, entre d'altres, compon una brillant apologia fictícia titulada *En defensa de Palamedes*, que és un clar atac a la integritat moral d'Odisseu, el gran heroi homèric –de la mateixa manera que també compona, amb arguments i plantejaments diferents, un *Encomi d'Helena*, que qüestiona la raó mateixa de la *Ilíada*. El nou èmfasi posat en l'heroi Palamedes crea una línia temàtica que ja no tornarà a ser abandonada al llarg de la tradició, malgrat Homer: els aqueus, incitats per Odisseu fan morir Palamedes com un traïdor, basant-se en acusacions falses i cometent una de les injustícies més vistoses de la mitologia

Palamedes, per Antonio Canova (1757–1822), a Villa Carlota, Tre-mezzo.

grega; i, atès el valor simbòlic del mite i els temps que corren a Atenes, aquest referent mític podrà ser fàcilment posat al costat d'un altre gran traïdor, Alcibiades, i d'una altra gran condemna injusta, la de Sòcrates (sobre aquestes possibles relacions, vegeu Segal 1962).

Certament, la sofística, de la qual Gòrgias esdevindrà el model més paradigmàtic, representa un desafiament que somou el sistema de pensament grec i el seu sistema d'educació, tot introduint una noció realment revolucionària: no hi ha veritats incontestables, tot pot ser igualment confirmat o refutat, l'autoritat en el saber és, com tot, objecte de discussió, d'objecció, d'esmena, de modificació. No és que els sofistes tinguin realment la pretensió d'abolir els mites de la mentalitat grega, sinó que, simplement, en desafien les versions incontestables per mostrar la innovació cultural que ells aporten i el poder que tenen, especialment en un context polític democràtic (vegeu Mestre 2019).

La tradició sobre la mort de Palamedes és, doncs, gràcies a Gòrgias i als seus afanys de mostrar el poder de la sofística –un assumpte ben civil i que poc afecta la concepció del mite– un dels pocs elements de la mitologia grega que es salva de la criba alexandrina quan pretén establir autoritat en la qüestió de l'enfrontament entre aqueus i troians.

Fins a tal punt això és així que, en la mesura que l'*Eneida* representa una bona part de la recepció, entre els romans, del cicle èpic i de les seves transformacions en favor de la creació del poema èpic fundacional de Roma i dels romans, Palamedes, encara que esmentat una sola vegada, és objecte d'un tractament interessant en el gran poema de Virgili.

Cant segon: Eneas, atenent la petició de Dido, narra el final de Troia, mitjançant la invasió i saqueig per part dels aqueus que hi havien entrat amagats a la panxa del gran cavall de fusta, ideat, no casualment, per Odisseu (vegeu Manuwald 1985, sobre les fonts virgilianes de l'episodi del cavall). La narració d'Eneas d'aquest episodi posa en relleu, a dos nivells, el nivell de les coses (el cavall) i el nivell dels fets (la capacitat persuasiva de Sinó), dues maldats aquees: l'engany –obra del pensament d'Odisseu– i la traïció –obra, doble com veurem, de Sinó. Els

troians són enganyats perquè, en un context bèl·lic heroic, les lluites es fan cara a cara, força contra força; un guerrer, doncs, quan veu que l'exèrcit enemic es retira, té tot el dret a pensar que s'han acabat les hostilitats i els perills, sobretot després de tant de temps de veure assetjat tot el territori (*Aen.* 2.24–28, trad. Vidal 2016):

huc se prouecti deserto in litore condunt.
nos abiisse rati et uento petiisse Mycenas.
ergo omnis longo soluit se Teucria luctu.
panduntur portae, iuuat ire et Dorica castra
desertosque uidere locos litusque relictum...

És allí que els grecs es retiren i s'amaguen en una deserta riba. Nosaltres pensàrem que havien partit i que a favor del vent s'adreçaven a Micenes. Així, doncs, tota Tèucria es veu lliure d'una llarga aflicció; s'obren de bat a bat les portes, fa goig de sortir i de veure el campament dori i els llocs deserts i la riba abandonada...

No està de més, per reblar el clau de la posició “èpica” dels troians, enfront de la menys èpica dels aqueus que fan servir artefactes enganyosos per vèncer l'enemic, recordar com s'expressa Palamedes a l'*Heroic* de Filòstrat (ss. II–III dC) quan Agamèmnon li demana que inventi algun aparell per vèncer els enemics (Philostr. *Her.* 33.30):

ὦ βασιλεῦ ἔφη, “κελεύεις με τειχομαχεῖν τῇ Τροίᾳ; ἐγὼ δὲ μηχανήματα μὲν γενναῖα ἡγοῦμαι τοὺς Αἰακίδας καὶ τὸν Καπαnéως τε καὶ Τυδέως καὶ τοὺς Λοκρούς, Πάτροκλόν τε δήπου καὶ Αἴαντα· εἰ δὲ καὶ ἀψύχων μηχανημάτων δεῖσθε, ἤδη ἡγεῖσθε τὴν Τροίαν τό γε ἐπ' ἐμοὶ κεῖσθαι.

M'ordenes, sobirà, combatre atacant els murs de Troia? Jo considero els Eàcides, tant el de Capaneu com el de Tideu, els locris i, sens dubte, Pàtrocle i Àiax, unes maquinàries d'atac excel·lents; realment, si necessiteu maquinàries bèl·liques sense ànima, en allò que depèn de mi, ja podeu considerar que Troia ha caigut (trad. pròpia).

La presència imponent de l'obra de fusta en forma de cavall és certament inquietant, pot portar a sorpresa i a vacil·lació, sobretot després dels clarividents advertiments de Laocoont (*Aen.* 2.40–49, a partir d'ara la traducció de tots els passatges de l'*Eneida* és la de Dolç 1972):

Primus ibi ante omnis magna comitante caterua
Laocoon ardens summa decurrit ab arce
et procul 'o miseri, quae tanta insania, ciues?
creditis auectos hostis aut ulla putatis
dona carere dolis Danaum? sic notus Vlixes?
aut hoc inclusi ligno occultantur Achiui,
aut haec in nostros fabricata est machina muros,
inspectura domos uenturaque desuper urbi,
aut aliquis latet error: equo ne credite, Teucri.
quidquid id est, timeo Danaos et dona ferentis.'

Llavors, al capdavant de tots, seguit d'una nombrosa colla, Laocoon, arborat, acorre de dalt de la ciutatella, i de lluny: "Oh malaurats ciutadans, ¿quina és la vostra follia? ¿Creieu que ha fugit l'enemic o penseu que hi pugui haver cap ofrena dels dànaus sense traïdoria? ¿És així que us és conegut Ulisses? O dins aquesta fusta, reclosos, s'oculten els aqueus, o és una màquina que bastiren contra els nostres murs per espiar-nos les cases i caure'ns a plom damunt la ciutat, o escondeix algun ardit. No us fieu d'aquest cavall, teucres. Sigui com sigui, temo els dànaus, fins quan aporten ofrenes."

Però ingènuament, confonent els desitjos amb la realitat, els troians no fan cas a Laocont, entre altres coses perquè, en primer lloc, no conceben que els enemics puguin fer servir altres estris per atacar-los més que les seves arts de guerrers, i també perquè, amb molta oportunitat, en aquell moment s'acosten uns pastors troians que porten un home jove lligat de mans que se'ls havia presentat per donar-los explicacions del cavall.

Comença aleshores la sublim intervenció de Sinó, el jove que s'havia presentat als pastors troians (*Aen.* 2.61–62),

[...] fidens animi atque in utrumque paratus,
seu uersare dolos seu certae occumbere morti.

[...] *segur d'ell mateix i disposat a totes dues coses, tant a cometre una traïció com a sucumbir a una mort indubtable.*

Sinó, el gran traïdor. Car, fingint traïr els aqueus, traeix la confiança dels troians, als ulls dels quals, ara, en el relat *a posteriori* d'Eneas,

representa la maldat dels aqueus, una maldat que passa per enganyar i traïr (*Aen.* 2.65–66):

accipe nunc Danaum insidias et crimine ab uno
disce omnis.

Escolta ara les insídies dels dànaus i, d'un sol home que acuso, aprèn a conèixer—los tots.

El jove aqueu, ja d'entrada, i de manera ben persuasiva, deixa ben clar que ha vingut allà per traïr els seus, i fa una perfecta descripció d'allò que espera a un traïdor: els seus el bandejaran, i els altres sempre se'n malfiaran perquè si ha estat capaç de traïr la seva pròpia gent, què no serà capaç de fer amb els altres... (*Aen.* 2.69–72):

'heu quae nunc tellus' inquit 'quae me aequora possunt
accipere? aut quid iam misero mihi denique restat,
cui neque apud Danaos usquam locus, et super ipsi
Dardanidae infensi poenas cum sanguine poscunt?'

“Ai!”, digué, “¿quina terra, des d'ara, quins mars em poden acollir? ¿Què em resta ja, al capdavant, en la meua misèria, si no tinc enlloc un racó entre els dànaus, si, de més a més, els dardànides, irritats, demanen el meu suplici i la meua sang?”

El text de Virgili encara no ha esmentat Palamedes però el paral·lel entre aquestes paraules de Sinó, que es presenta com a traïdor, i les del Palamedes de Gòrgias, que es defensa de l'acusació de traïció i la vol rebatre, és interessant (*Gorg. Pal.* 20, vegeu també 17):

πῶς οὐκ ἂν ἀβίωτος ἦν ὁ βίος μοι πράξαντι ταῦτα; ποῖ γὰρ τραπέσθαι με χρῆν; πότερον εἰς τὴν Ἑλλάδα; δίκην δώσοντα τοῖς ἠδίκημένοις; τίς δ' ἂν ἀπείχετό μου τῶν κακῶς πεπονθότων; ἀλλὰ μένειν ἐν τοῖς βαρβάροις; [...]

οὐ μὴν οὐδὲ παρὰ τοῖς βαρβάροις πιστῶς ἂν διεκείμην πῶς γάρ, οἵτινες ἀπιστότατον ἔργον συνηπίσταντό μοι πεποιηκότι, τοὺς φίλους τοῖς ἐχθροῖς παραδεδωκότι; βίος δὲ οὐ βιωτὸς πίστεως ἐστειρημένοι.

¿Com no se'm féu impossible la vida, a mi, si hagués fet això? ¿A on havia de dirigir els passos? ¿Cap a l'Hèl·lade? ¿A pagar la pena dels que havien

*estat injuriats? ¿Qui m'hauria sostret dels qui havien rebut dany? ¿O ro-
mandre entre els bàrbars? [...]*

*Per altre cantó, no hauria aconseguit gaudir de confiança entre els bàr-
bars. Efectivament, ¿com hauria estat possible, si ells eren sabedors, amb
mi, que jo havia comès l'acte més infidel, que havia lliurat els amics als
enemics? La vida de qui es veu privat de confiança no és vivible (trad.
Piqué 1988).*

En efecte, l'argument és el mateix –el traïdor està perdut, ningú mai ja li farà confiança–, utilitzat amb intencions diferents, és clar, i amb resultat diferent ben segur: Palamedes utilitzant–lo, pretén convèncer els qui l'han de jutjar que haver traït els grecs l'hauria portat a una situació molt pitjor que no fer–ho; en canvi a Sinó, que admet ja estar predisposat a traïr els aqueus, l'ha dut a una situació efectivament lamentable i és precisament la compassió que aquesta situació lamentable genera en els troians allò que fa que l'escoltin i acabin fent–li cas, perquè pensen que el pobre home ja no té res a perdre.

Per confirmar, de fet, que odia i és odiat pels seus, i justificar així en certa mesura la traïció provocada per la maldat dels aqueus, addueix la seva amistat amb Palamedes i també la sort nefasta que aquell va córrer en mans d'ells (*Aen.* 2.77–99):

'cuncta equidem tibi, rex, fuerit quodcumque, fatebor
uera' inquit; 'neque me Argolica de gente negabo:
hoc primum; nec, si miserum Fortuna Sinonem
finxit, uanum etiam mendacemque improba finget.
fando aliquod si forte tuas peruenit ad auras
Belidae nomen Palamedis et incluta fama
gloria, quem falsa sub prodicione Pelasgi
insontem infando indicio, quia bella uetabat,
demisere neci, nunc cassum lumine lugent:
illi me comiten et consanguinitate propinquom
pauper in arma pater primis huc misit ad annis.
dum stabat regno incolumis regumque uigebat
conciliis, et nos aliquod nomenque decusque
gessimus. inuidia postquam pellacis Vlixii
(haud ignota loquor) superis concessit ab oris,
adfluctus uitam in tenebris luctuque trahebam

et casum insontis mecum indignabar amici.
nec tacui demens et me, fors si qua tulisset,
si patrios umquam remeassem uictor ad Argos,
promisi ultorem et uerbis odia aspera moui.
hinc mihi prima mali labes, hinc semper Vlixes
criminibus terrere nouis, hinc spargere uoces
in uolgum ambiguas et quaerere conscius arma...’

“Tot, certament, oh rei, tant se val, t’ho confessaré sense mentir,” digué; “i que sóc de nissaga argòlica, no ho negaré, per començar; que si la Fortuna ha fet de Sinó un infeliç, no en farà també, la implacable, un trapella i un mentider. Jo no sé si alguna vegada, parlant, t’arribà a les orelles el nom d’un tal Palamedes, descendent de Belos, així com la seva glòria enaltida per la fama: sota una falsa denúncia de traïdoria, bé que innocent, perquè solament s’oposava a la guerra, els pelasgs l’acusaren innoblement i el lliuraren a la mort; ara, privat de la llum, el ploren. És a ell que el meu pare, pobre com era, em donà per companyó, perquè ja ens unia la sang, quan m’envià aquí a combatre des dels meus tendres anys. Mentre subsistia intacte amb la seva autoritat i floria dins les assemblees dels reis, també jo vaig fruir d’un punt de renom i de prestigi. Però, així que, per l’odi del pèrfid Ulisses (tot quant dic és prou conegut), emigrà de les costes de la vida, jo, crebantat, arrossegava la meua vida dins la tenebra i el dol, i m’indignava en mi mateix per la dissort del meu amic innocent. I no vaig callar, foll de mi, i, si se’m presentava alguna ocasió, si algun dia tornava vencedor a Argos, la meua pàtria, vaig prometre venjar-lo, i amb les paraules em vaig suscitar aspres rancúnies. Tal fou l’immediat començ de la meua ruïna; de llavors ençà no cessava Ulisses d’atemorir-me amb noves acusacions, d’espargir dins la turba paraules ambigües i de cercar, conscient del seu forfet, armes contra mi...”

La caracterització de Sinó és molt enginyosa –un aqueu, no homèric, per descomptat, que val a dir tenim molt poc documentat a la literatura grega fins a Quint d’Esmirna, al s. III dC, ben segur ja havent rebut la influència de la tradició virgiliana; amb tot, és possible que la font per a Virgili siguin els *Apista*, atribuïts al mitògraf Palèfat, que solen datar-se al s. IV aC–, i aquesta caracterització no seria possible sense tenir, en l’horitzó, tot el relatiu a l’acusació amb la qual va ser condemnat a morir Palamedes.

Una lectura atenta del passatge (*Aen.* 2.77–99) ho confirma: Sinó, en primer lloc, s'atribueix un parentiu amb Palamedes que no recull cap altra font –en canvi sí que recullen altres fonts que era cosí d'Odisseu–, després se'n fa el defensor més ultrançat, i finalment li usurpa l'espai com a objectiu de les ires dels aqueus i sobretot d'Odisseu, donant-se ell mateix, només per defensar Palamedes, la categoria de “nou Palamedes”.

Tot plegat forma part de la teranyina persuasiva que ordeix Sinó per ser creïble davant els troians i congraciarse amb ells; així l'evocació de Palamedes és una burda utilització efectista per fer versemblant el seu propi relat d'engany i traïció; en un primer moment apel·la, com hem dit, a la compassió d'Eneas i els altres fent ostentació de la seva desgràcia com a home sense pàtria i traïdor dels seus, i, abans de descriure's paradoxalment com un home noble i fidel, lleial amb els parents i amics, esmenta també la dissort de Palamedes i la injustícia que patí per una causa tan banal –però de vital importància per als teucres– com que no desitjava la guerra –una qüestió aquesta que s'inventa Virgili, com molt bé indica Servi en el seu comentari (*Seru. Aen.* 2.84):

quia bella uetabat: iam hoc falsum est, sed dicitur ad Sinonis commendationem; nam aliam ob causam Palamedes periit.

Fins aquí, doncs, afegides a la traïció general, Sinó, així caracteritzat per Virgili, ja ha aportat dues falsedats –el seu parentiu amb Palamedes, i el fet que la gran culpa d'aquest fos no voler fer la guerra als troians– totes dues altament pertinents de cara a aconseguir-ne la seva adhesió i confiança. Encara, però, afegirà dos altres arguments que faran caure en l'engany els cabdills troians, a saber, el caràcter traïdor, interessat, malèvol i fins i tot covard de tots els aqueus, encapçalats per Odisseu i els atrides. El primer passa per alludir a la satisfacció que obtindrien els poderosos cabdills aqueus, odiats i temuts pels troians, si executen Sinó (*Aen.* 2.102–104):

[...] ‘si omnis uno ordine habetis Achiuos
idque audire sat est, iamdudum sumite poenas:
hoc Ithacus uelit et magno mercentur Atridae’.

“Si poseu tots els aqueus al mateix nivell, si us basta sentir aquest nom, ordeneu sense hesitació el meu suplici: és allò que l’home d’Ítaca voldria, i a bon preu us ho pagaran els Atrides [...]”.

El segon consisteix a evocar, molt astutament, que, de la mateixa manera que per poder salpar cap a Troia els aqueus van haver de cometre un crim espantós en forma de sacrifici –la filla d’Agamèmnon, Ifigènia–, ara, ja en plena batalla i veient que no se’n surten després de tants anys, hauran de sacrificar algú altre (vegeu Smith 1999, sobre la importància dels sacrificis en aquest episodi); consulten l’endeví Calcas i, després de meditar–ho llargament, tot i a contracor, aquest designa Sinó com a víctima, cosa que els altres accepten de bon grat –sobretot veient que la mala sort ha recaigut en algú altre, prova clàssica de covardia (*Aen.* 2.126–131):

‘bis quinos silet ille dies tectusque recusat
prodere uoce sua quemquam aut opponere morti.
uix tandem, magnis Ithaci clamoribus actus,
composito rumpit uocem et me destinat arae.
adsensere omnes et, quae sibi quisque timebat,
unius in miseri exitium conuersa tulere’.

“Durant deu dies Calcant guarda silenci i, inabastable, es refusa a anomenar obertament ningú per lliurar–lo a la mort. Com a contracor, finalment, constret pels clams reiterats de l’home d’Ítaca, romp, d’acord amb ell, el mutisme i em vota a l’altar. Hi assentiren tots i, la sort que cadascú temia per a ell, la veieren de bon grat decantar–se per la perdició d’un sol infeliç”.

Quin espectacle tan poc edificant! La descripció, molt eficaç de Sinó, del caràcter roí dels aqueus i de com ell mateix el patia, com també ho feu Palamedes, acaba de convèncer els troians que li atorguen la seva confiança i fan cas de tot el que els diu, obrint les portes i introduint el cavall de fusta dins la ciutat, per a la seva perdició.

I, en efecte, allò que Sinó utilitza, en favor seu, arrossegant també en aquest fang el pobre Palamedes, i en contra dels aqueus és, precisament, el mateix que Eneas es veu forçat a aplicar–li a ell en el seu relat: engany i traïdoria, les acusacions de les quals Palamedes malda per defensar–se en l’apologia de Gòrgias.

Es diu habitualment que a l'*Eneida* de Virgili cap paraula no hi és sobrera: tot hi està perfectament pensat i elaborat. Per altra banda, el gran poeta romà refà la tradició troiana i aplica dos criteris fonamentals: canvia el punt de vista que és, ara, el dels troians, i té en compte també aspectes més marginals del mite, més enllà de les versions canòniques. El petit detall de l'esment de Palamedes n'és un exemple ben evident, però no l'únic: Virgili construeix una constel·lació de versions alternatives a les tradicionals, a partir de fonts més excèntriques, que serveixen al seu relat però que, al mateix temps, atesa la influència del seu poema, creen un nou cànon tant en la literatura grega com llatina posterior.

Aquest petit exercici d'hermenèutica va dedicat en homenatge a J. L. Vidal, que coneix i estima tant el monumental poema virgilià.

Referències bibliogràfiques

DOLÇ, Miquel (1972), *Virgili. Eneida*, vol. I, Barcelona: Fundació Bernat Metge.

MANUWALD, Bernd (1985), "'Improvisi aderunt'. Zur Sinon-Szene in Vergils Aeneis (2, 57-198)", *Hermes* 113, 183-208.

MESTRE, Francesca (2019), "Ciudadano Palamedes", en Chialva, I. et al., *En defensa de Palamedes*, Santa Fe-Buenos Aires: UNL-EUDEBA.

PIQUÉ, Antoni (1988), *Els sofistes. Fragments i testimonis*, Barcelona: Laia.

SEGAL, Charles (1962), "Gorgias and the Psychology of the Logos", *Harvard Studies in Classical Philology* 66, 99-155.

SMITH, Rebekah M. (1999), "Deception and Sacrifice in *Aeneid* 2.1-249", *American Journal of Philology* 120.4, 503-523.

VIDAL, José Luis (2016), "Virgili", en Velaza, J., *Antologia de la literatura llatina*, Barcelona: Edicions i Publicacions de la UB, 117-129.